

Ocena skuteczności programów profilaktycznych dotyczących raka piersi elementem zarządzania w ochronie zdrowia w makroregionie lubelskim

Assessment of the effectiveness of breast cancer prevention programs as a component of health care management in the Lublin macroregion

DOROTA SIWCZYŃSKA^{1/}, AGNIESZKA BARAŃSKA^{1/}, MAGDALENA MIŃKO^{2/}, ANNA PACIAN^{3/},
URSZULA RELIGIONI^{4/}, URSZULA BOJAKOWSKA^{5/}

^{1/} SKN przy Katedrze Zdrowia Publicznego, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

^{2/} SKN Menagerów Zdrowia, Warszawski Uniwersytet Medyczny

^{3/} Katedra Zdrowia Publicznego, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

^{4/} Katedra i Zakład Zdrowia Publicznego, Warszawski Uniwersytet Medyczny

^{5/} SKN przy Samodzielnej Pracowni Epidemiologii, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Wstęp. Najczęściej występującym nowotworem złośliwym u kobiet, stanowiącym aż 20% wszystkich zachorowań na nowotwory złośliwe wśród Polek, jest rak piersi. Pomimo występowania wielu czynników ryzyka raka piersi i niekorzystnych statystyk dotyczących zapadalności i umieralności kobiet w Polsce, w ostatnich latach obserwuje się wiele działań wpływających pozytywnie na tę sytuację. Jednym z nich są programy profilaktyczne, które niejednokrotnie ratują zdrowie i życie kobiet.

Cel pracy. Ocena skuteczności realizowanych programów profilaktycznych dotyczących raka piersi w makroregionie lubelskim.

Materiał i metoda. Analiza sprawozdań z programów profilaktycznych dotyczących raka piersi w z lat 2007, 2008 i 2010 udostępnionych przez Wojewódzki Ośrodek Medycyny Pracy w Lublinie. Badaniami przesiewowymi na przestrzeni trzech badanych lat łącznie objęto 3479 kobiet.

Wyniki. Najczęściej badaną grupą były kobiety w wieku 40-49 lat, które rodziły przynajmniej jeden raz przed ukończeniem 30 lat. Średnio 53% badanych kobiet regularnie wykonywało samobadanie piersi. Normę w badaniu mammograficznym uzyskało 64% kobiet, u 0,8% zdiagnozowano podejrzenie nowotworu, natomiast u pozostałych wykryto łagodne zmiany i zostały one skierowane do dalszej diagnostyki.

Wnioski. Nadal istnieje duże zapotrzebowanie na kontynuowanie programów profilaktycznych, szczególnie wśród kobiet w wieku 40-49 lat. Obserwuje się również duże zapotrzebowanie na edukację prozdrowotną w zakresie teoretycznym i praktycznym. W ostatnich latach w makroregionie lubelskim odsetek zachorowań i umieralności z powodu raka piersi maleje.

Słowa kluczowe: zdrowie publiczne, rak piersi, program profilaktyczny

Introduction. Breast cancer is the most common malignant tumour with the incidence of more than 20% of all cancer cases among Polish women. Despite the prevalence of many risk factors for breast cancer and negative statistics on morbidity and mortality of women in Poland, in recent years there are observed a lot of actions positively influencing the situation. Some of them are prevention programs, often saving health and lives of women.

Aim. The evaluation of the effectiveness of breast cancer prevention programs in the Lublin macroregion.

Material & method. The research method was the analysis of the breast cancer prevention program reports in 2007, 2008 and 2010, provided by the Regional Centre of Occupational Medicine in Lublin. Screening tests of the three years covered a total of 3479 women.

Results. The mostly studied group were women aged between 40-49 years, who had given birth at least once before the age of 30 years. On the average, 53% of the studied women regularly performed breast self-examination. About 64% of the women manifested the mammography norm, 0.8% were diagnosed with suspected cancer, while mild changes were found in the remaining study participants. They have been also targeted for further diagnosis.

Conclusion. There is still a great demand for continued prevention programs, especially among women aged 40-49 years. There has also been observed the need for education on the health prevention field – in theoretical and practical meaning. In recent years the percentage of breast cancer morbidity and mortality in the Lublin macroregion has decreased.

Key words: public health, breast cancer, preventive program

Wstęp

Choroby onkologiczne są jedną z głównych przyczyn umieralności w społeczeństwach krajów wysoko rozwiniętych. W ubiegłym dziesięcioleciu ich rozwój nasilił się szczególnie, co spowodowało, że nowotwory stały się poważnym problemem społecznym [1]. W populacji kobiet jednym z najważniejszych problemów zdrowotnych jest rak piersi. Zapadalność na tego typu raka wzrasta średnio o 3% w skali każdego roku [2]. Według Światowej Organizacji Zdrowia Polska znajduje się na 30 miejscu wśród 46 krajów jeśli chodzi o poziom zachorowalności na raka piersi. Jednak najbardziej niepokojąca jest niska przeżywalność (jedynie 5-letnie przeżycie u 40% kobiet) po wykryciu nowotworu, pomimo statystycznie niewysokiego poziomu zachorowalności [3].

Według raportów opracowanych na podstawie danych Centrum Onkologii w Warszawie liczba odnotowanych zachorowań na nowotwór piersi w województwie lubelskim drastycznie wzrastała w latach 1999-2003. Dopiero od 2007 r. obserwuje się niewielki spadek zachorowań, a także obniżenie poziomu umieralności spowodowanej tym rodzajem nowotworu [4, 5].

Wciąż wysoki wskaźnik zachorowań oraz stosunkowo późne rozpoznanie choroby nowotworowej powodują, iż co roku pojawia się duża liczba kobiet wymagających opieki szpitalnej i obciążającego leczenia [6]. Dlatego na zmniejszenie umieralności kobiet w Polsce i na świecie duży wpływ ma wiedza o raku piersi, jego przyczynach, czynnikach ryzyka oraz metodach zapobiegania i wczesnego wykrywania choroby. Poznanie przyczyn i następstw znacznie zwiększa szansę zarówno jej uniknięcia, jak i wyleczenia [7].

Istotną rolę w redukcji ryzyka zachorowania i wczesnej wykrywalności odgrywają programy profilaktyczne, które niejednokrotnie ratują zdrowie i życie kobiet.

Cel pracy

Dokonanie oceny skuteczności realizowanych programów profilaktycznych dotyczących raka piersi w makroregionie lubelskim.

Materiał i metoda

Według danych udostępnionych przez Wojewódzki Ośrodek Medycyny Pracy (WOMP) – Centrum Profilaktyczno-Lecznicze w Lublinie w programie profilaktycznym raka sutka w 2007 r. wzięło udział 1385 kobiet (Lublin – 1085, Zamość – 300), w 2008 r. – 1100 kobiet (Lublin – 800, Zamość – 300), a w 2010 r. – 994 kobiety (Lublin – 646, Zamość – 300). Wszystkie przebadane kobiety były w wieku od 40 do 69 lat. Jednak corocznie największy odsetek

kobiet, które uczestniczyły w programie, dotyczył przedziału wiekowego od 40 do 49 lat.

Przeanalizowano sprawozdania przygotowane przez WOMP w Lublinie. Przeanalizowane dokumenty dotyczą kolejno, z 2007 r. – Programu zdrowotnego w zakresie wczesnego wykrywania raka piersi dla kobiet pracujących, z 2008 r. – Sprawozdania merytorycznego z realizacji programów profilaktycznych dla pracujących w 2008 r. oraz z 2010 r. – Sprawozdania merytorycznego z realizacji programów profilaktycznych dla pracujących w roku 2010.

Wyniki

Na etiopatogenezę raka gruczołu sutkowego ma wpływ wiele czynników. Do tej grupy zalicza się m.in. bezdzietność oraz późny wiek pierwszego porodu. Wśród badanych kobiet zdecydowaną większość stanowiły te, które rodziły przynajmniej jeden raz przed 30 r.ż. W 2007 r. było to 78% kobiet, w 2008 r. – 83%, a w roku 2010 – 81%.

Kolejnym czynnikiem, który zwiększa możliwość zachorowania na raka piersi, jest występowanie łagodnych zmian w piersiach. Pojawienie się dolegliwości – takich jak: ból w piersi, wyciek z brodawki, wciągnięcie brodawki, guzek, zgrubienie, czy zmiany na skórze – powinny zmobilizować kobietę do podania się mammografii [8,9]. Wśród kobiet biorących udział w badaniu w roku 2007, opisane powyżej dolegliwości wyczuło około 36%, w roku kolejnym prawie 34%, a w 2010 r. już tylko 31% badanej populacji.

Obok czynników ryzyka wystąpienia raka piersi, są też działania profilaktyczne, które obniżają prawdopodobieństwo zachorowania. Działania te są elementami prozdrowotnego stylu życia, do którego zalicza się m.in. regularnie wykonywaną samokontrolę piersi przez kobiety. To proste i bezbolesne samobadanie może pomóc w wykryciu nowotworu w jak najwcześniejszym stadium, co znacznie zwiększy szansę na wyleczenie [7]. Według danych udostępnionych przez WOMP, systematyczne wykonywanie samobadania piersi w 2007 r. deklarowało ponad 52% kobiet, w roku 2008 – ok. 61% pań, natomiast w 2010 r. tylko 45% badanych.

Ważnym punktem odniesienia do prowadzonych badań była odpowiedź na pytanie o ostatnio wykonywaną mammografię piersi. Wśród kobiet biorących udział w badaniu najliczniejszą grupę na przełomie trzech lat stanowiły te, które nigdy nie miały wykonywanej mammografii. W 2007 r. stanowiły one 52% badanej populacji, w 2008 r. – 44%, a w 2010 r. – 43%.

Wyniki badań mammograficznych na przełomie trzech analizowanych lat są dość zróżnicowane. W 2007 r. normę stwierdzono u 56% kobiet, w 2008 r.

u prawie 70% a w ostatnim badanym roku – 2010 u 66% badanej populacji. Wykryte podejrzenie nowotworu z roku na rok było coraz mniejsze i wynosiło kolejno 1,5% (2007 r.), 0,63% (2008 r.) i zaledwie 0,3% w 2010 r. Malejąca tendencja podejrzenia raka piersi pokrywa się również ze zmniejszającą się liczbą występowania łagodnych zmian, które zdiagnozowano u 42% kobiet w 2007 r., u 30% w 2008 r. i u prawie 34% w 2010 r. Otrzymane wyniki mammografii skutkowały skierowaniem na dodatkowe badania, takie jak: USG, mammografia celowana lub też powtórzeniem badań za rok albo skierowaniem do Poradni Patologii Sutka u 32% kobiet w 2007 r., 34% – w 2008 r. i 34,5% w 2010 r.

Dyskusja

Rak gruczołu sutkowego jest najczęściej występującym nowotworem złośliwym u kobiet i stanowi aż 20% wszystkich zachorowań na nowotwory złośliwe wśród Polek [10]. Niewątpliwie jest to problem społeczny, dotyczący w szczególności krajów wysoko rozwiniętych, w tym Polski.

Uwarunkowania genetyczne i wiek kobiety nadal pozostają głównymi czynnikami determinującymi wystąpienie choroby, jednak w ostatnich latach szczególną uwagę zwraca się również na czynniki ryzyka związane ze stylem życia. Zaliczają się do nich: odżywianie, zmniejszenie aktywności fizycznej, niekorzystne czynniki prokreacyjne, stosowanie hormonów [10]. Istotny wpływ na wczesne wykrycie łagodnych zmian ma odpowiednia profilaktyka. W jej zakres wchodzi zarówno edukacja kobiet, jak i samobadanie oraz badania przesiewowe. Szczególny nacisk kładziony na prewencję ma uzasadnienie w późniejszych wynikach leczenia, które uzależnione są od wykrycia nowotworu w jak najwcześniejszym stadium.

Pomimo występowania wielu czynników ryzyka raka piersi i niekorzystnych statystyk dotyczących zapadalności i umieralności kobiet w Polsce, w ostatnich latach obserwuje się wiele działań wpływających pozytywnie na tę sytuację. W województwie lubelskim znaczącą rolę odgrywa systematycznie prowadzony przez WOMP program profilaktyczny w zakresie wczesnego wykrywania raka piersi u kobiet pracujących. Uzupełnia on Narodowy Program Zwalczenia Chorób Nowotworowych, którego jednym z elementów jest również zwalczanie nowotworu piersi. Program Ministerstwa Zdrowia skierowany jest do

kobiet w wieku 50-69 lat, co uniemożliwia młodszym kobietom wykonanie bezpłatnej mammografii, a jak wskazują badania WOMP największą grupą wśród badanej populacji były kobiety w wieku 40-49 lat.

Województwo lubelskie obecnie znajduje się w czołówce pod względem statystyk dotyczących liczby kobiet objętych programem profilaktyki raka piersi w Polsce z wynikiem 40,7%. Odsetek kobiet zamieszkujących Lubelszczyznę, uczestniczących w badaniach, również z roku na rok nieznacznie, ale wzrasta [11]. Rozpowszechnienie programów profilaktycznych pozytywnie wpływa na wartości współczynników zgonów kobiet z powodu raka piersi. Pod tym względem województwo lubelskie po raz kolejny ma zadowalające wyniki w stosunku do pozostałych województw [12].

Wprowadzenie programów profilaktycznych raka piersi spowodowało nie tylko pozytywne zmiany w zachowaniach prozdrowotnych wśród kobiet i pozwoliły na wczesne wykrycie zmian nowotworowych u wielu mieszkanek Lubelszczyzny, ale również umożliwiły stworzenie jednolitego i ciągłego monitoringu działań profilaktycznych w tym zakresie. Obecnie możliwy jest stały nadzór nad wieloma wskaźnikami epidemiologicznymi dotyczącymi zgłaszalności, wykrywalności i umieralności na raka piersi, co pozwala na efektywne wykorzystanie potencjału programów profilaktycznych.

Podsumowanie wyników badań i wnioski

1. Występuje duże zapotrzebowanie na wykonywanie badań mammograficznych wśród kobiet w przedziale wiekowym 40-49 lat.
2. Obserwuje się duże zapotrzebowanie na edukowanie w zakresie samobadania piersi i podkreślenie roli systematycznego wykonywania badań.
3. Skierowanie pacjentek, u których wykryto patologię do dalszej diagnostyki, niejednokrotnie przyczyniło się do uratowania ich zdrowia, a nawet życia.
4. Na odnotowany przez Centrum Onkologii w Warszawie niewielki spadek zachorowań i umieralności na raka piersi w województwie lubelskim, bezpośredni wpływ mogły mieć realizowane programy profilaktyczne.
5. Istnieje zapotrzebowanie na kontynuowanie programów ze względu na dużą liczbę zainteresowanych kobiet.

Piśmiennictwo / References

1. Grodzki L, Łangowska-Grodzka B, Ziółkowski M. Ocena profilaktyki wtórnej raka piersi wśród mieszkanki Torunia. *Zdr Publ* 2004, 114(4): 483-486.
2. Walińko E. Profilaktyka raka sutka. *Pielęgn Położ* 1995, 6: 7-11.
3. Wabiszewska E. Ocena programu profilaktycznego wczesnego wykrywania raka piersi zrealizowanego w województwie lubuskim w 2001 roku. *Zdr Publ* 2005, 115(2): 161-163.
4. Liczba zachorowań w podziale na województwa i grupy wiekowe. Raporty na podstawie Centrum Onkologii. www.epid.coi.waw.pl (10.04.2011).
5. Liczba zgonów w podziale na województwa i grupy wiekowe. Raporty na podstawie Centrum Onkologii. www.epid.coi.waw.pl (10.04.2011).
6. Karwat ID, Kołłątaj W, Kołłątaj B, Pieciewicz-Szczęsna H. Ocena realizacji potrzeb informacyjnych i edukacyjnych kobiet w trakcie szpitalnego leczenia raka gruczołu piersiowego. *Zdr Publ* 2010, 120(4): 351-355.
7. Kochaniec I. Program zdrowotny w zakresie wczesnego wykrywania raka piersi dla kobiet pracujących. WOMP, Lublin 2007.
8. Salomon B, Kochaniec I. Sprawozdanie merytoryczne z realizacji programów profilaktycznych dla pracujących w roku 2008. WOMP, Lublin 2008.
9. Kochaniec I. Sprawozdanie merytoryczne z realizacji programów profilaktycznych dla pracujących w roku 2010. WOMP, Lublin 2010.
10. Program profilaktyki raka piersi – część administracyjno-logistyczna (2005-2010). Ministerstwo Zdrowia, Warszawa 2005. www.mz.gov.pl (15.04.2011).
11. Raport „Objęcie populacji programem profilaktyki raka piersi”, Wojewódzki ośrodek koordynujący populacyjny program wczesnego wykrywania raka piersi. www.onkologia.lublin.pl (16.04.2011).
12. Wojtyński B, Goryński P (red). Sytuacja zdrowotna ludności Polski. NIZP-PZH, Warszawa 2008: 59-60.